

ALGAJA EMAKEELEÕPETAJA RASKUSI BALTIMORE'I EESTI KOOLIS

1965/66. kooliaastal langes allakirjutanule raske ülesanne - õpetada eesti keelt Baltimore'i Eesti Kooli VII õppeaasta õpilastele (3 tüdrukut ja 2 poissi, 13-ndas eluaastas), kes kõik olid Ameerika keskkooli õpilased ja kõnelesid emakeelt, kuigi mõninga aktsendiga ja vigaselt, minnes väljendamisraskuste puhul ja omavahelisel kõnelemisel üle inglise keelele. Ainult üks õpilane oli alustanud I õppeaastast, kuna teised olid kooli saabunud hiljemini ja paigutatud õppima vanuse järgi. Klassi loeti seetõttu raskeks.

Kuigi ma ei ole kutseline õpetaja, uskusin ülesandega toime tulevat. Olin ju Eestis täiskasvanuna, ameti kõrval, õppinud keskkooli õhtukursustel, lõpetanud gümnaasiumi ja ülikooli ning kasutanud eesti keelt, töötades hariduse alal, aga ka ajakirjade ning ajalehtede kaastöölisena. 1953.a. õpetasin Baltimore'is Berlitz'i Keeltekkoolis eesti keelt ühele noorele ameeriklasele. Mainitud koolil on oma erimeetod ja eriõpikud. Eesti keele õpik tuli mul koostada endal (saksa keele õpiku eeskujul).

Baltimore'i Eesti Kool saab emakeelele anda umbes 50 tundi kooliaastas (2 40-minutilist tundi iga pühapäeva enne lõunal, septembrist maini). Selle aja ulatuses tuli teha peaaegu terve õppetöö, sest kodused tööd valmisid korratult: kord polnud aega (ameerika kooli kodused tööd, osavõtt skautlusest, pillimängu harjutused, rahvatants jne.), kord ununesid need või ununes vihk koju... Lastevanemate kaastöö oli küsitav kas aja või teadmiste puudumise tõttu. Mõned õpilased jätsid koolipäevi vahele ja üks neist kadus juba enne koolitöö lõppu. Õpperaamatuina kasutasime algkooli lugemiku ja õpikut harjutustega (määratud kuni IV klassi kursuseni incl.).

Õppetöös langes pearõhk võimalikult rohkele lugemisele ja kirjutamisele,

et treenida hääldamist, laiendada sõnavara ja õpetada lihtsategi mõtete väljendamisest kirja teel. Et teksti lugemisel pärimisele tundmatute sõnade suhtes klassis valitses vaikus, asusin sõnavara ise kontrollima. Üllatuseks selgus, et tundmatute sõnade arv oli ülirohke ja esines väärnimistusi (näit. "varustamise" all mõisteti "to steal", "varastama" jne.)

Mõisted kauge kodumaa oludest, eriti maaelust, moodustasid tundmatute sõnade enamuse. Huvi puudumist nende tähenduse suhtes seletasin huvi puudumisega loetava vastu. Tõin klassi O. Lutsu Tootsi-lood ja pettusin, sest need panid enigma ainult õpetaja, mitte aga õpilasi. Viimased jälgisid õpetaja naeru imestunud pilkudega. Õnneks ilmus trükist Helga Nõu "Ruuduline röövel" ja seda hakkasime lugema huviga.

Ma olen veendunud, et kui klassis puudub huvi õppetunni vastu, siis tuleb viga otsida õpetaja juurest, kes ei suuda tundi huvitavaks teha. Ehk on aga inimlik, et ma asusin viga otsima lugemismaterjali juurest ja kirjutasin selles suhtes tuttavale, mag.phil. kraadiga kirjanduskriitikule. Tema vastus puudutab laste- ja noorsookirjandust üldiselt, mispärast ehk on omal kohal sellest siin mõnede ridade avaldamine: "Olen sellest ammu rääkinud, et meie eesti keele lugemikud on vananenud. Nad räägivad palju maast: leivasõtkumisest, taignast, leiva-astjast, koduloomadest jne. Kui ma omal ajal õelapsi suviti õpetasin, nurisesid nad alatasa: Mis asi see on, mida sa meile loed, niisuguseid sõnu ja asju meie ei tea ... Ja neil oli ka igav, sest kogu miljöo oli suurlinnas kasvanud lastele jumalavõõras. Nad polnud senini ei lammast ega siga oma silmaga näinud, hobust kogemata tänaval ja lehma ehk vaguni või bussi aknast"... "Ja sama on lugu lasteraamatutega. Need võivad suurte arvates olla rahvuslikud, ilusad ja hästi stiilis, kuid on lastele igavad. Ma katsusin omal ajal õepojale lugeda Tootsi-lugusid, ent need ei ütelnud poisile midagi: külakooli lood kaugel Eestist, kaugest minevikust ... Kui aga lugesin "Trips-Traps-Trulli", siis naeris poiss laginal ... Lastekirjanik peab lastega ise kokkupuutes

olema, isa või ema, muidu ta ei suuda iialgi hästi kirjutada. Lapsed neelavad lugusid, kui need puudutavad nende hinge ja meeli ja on nende endi maailmast. Kunstlik on igav ja midagi pole parata, nad ei taha seda ei kuulatada ega ise lugeda. Nii see on paraku."

Ma olin ja olen nõutu. Ühinen meelsasti vilunud emakeeleõpetaja seisukohaga, et eesti keelt tuleb õpetada Eesti, mitte aga Ameerika koduloolise lugemismaterjali najal. Samal ajal on ka tähtis, et võõrsil sündinud ja kasvanud eesti noori, kes ju eesti keelt tegelikult õpivad võõrkeelena, tuleb kallutada lugema eesti raamatut, äratada nende huvi eesti kirjavara vastu. Just huvi äratada, sest kui seda ei sünni, siis ununeb eesti koolis õpitu peagi ... Edasi, kui lastele tuleb rohkete tundmatute sõnade kõrval veel lastele selgitada neile võõrast olustikku, miljööd, siis ei piisa ju 40-minutilisest tunnist kuigi kauaks ja lugeda ning hääldamist harjutada ei saagi ...

Suure rahuldustundega lugesin nende ridade valmimisel pärale jõudnud E.Õ.K. "Bulletäni" number 15. eessõnast, et koolimees ja õpperaamatute autor Herman Rajamaa valutab südant küsimuse pärast, kust võtta uue sisuga ja ka uue sõnastusega materjali, mis sobib tohutus miljonilinnas või idüllilises pisilinnas elavale eesti lapsele? Me seisame praegu uute lugemike koostamisel erakordsete raskuste ees, milledest eemalseisjal on tihti vähe aimu, kurdab härra Rajamaa, lisades aga lohutuseks juurde, et lugemike probleemist hakkame ometi vähehaaval üle saama. Õnne kaasa! Küllap ehk saabub lahendust ka noorsookirjanduse osas, kui märgid ei peta.

Emakeele hääldamise treenimisel on allakirjutanu tähelepanu juhitud vajadusele inglise keelt kõnelevaile lastele selgeks teha, et inglise b, d ja g häälikuga ei tohi hääldada ühtegi eesti sõna, sest inglise b, d ja g on helilised, eesti omad aga helitud, samuti, et inglise sõna-alguse p, t ja k on " -h", "k-h"), kuna eesti aspireeritud (s.t. hääldatakse umbes nagu "t-h", p

omad on aspireerimata (s.t. hääldatakse umbes nagu inglise sõnasisene p, t, k)". See näitab, milliste probleemide ees seisab USA emakeele õpetaja Eesti Koolis.

Emakeele kirjutamisel suutsid õpilased küll antud teksti päris hästi, pea-aegu veatult ja võrdlemisi kiiresti maha kirjutada, aga õigekiri osutus puudulikuks. Mõned inglise keele kirjatähed erinevad veidi eesti omist (näit. I, J, T jne.), ent nende korrigeerimine oleks asjatu vaev. Samuti ei maksa kallist aega raisata küsimustele (nagu sõnaliigid, lauseliikmed jne.), mis eesti ja inglise keeles on enamvähem samad ja seetõttu lastele tuttavad.

Pähkliteks osutusid eesti keele omapära küsimused: sõnavälded ja astmevaheldus. Neist väidavad keeleteadlased, et kes nende reegleid ei tea, see ei suuda iialgi eesti keelt õieti kirjutada ega kõnelda. Sõnaväldete kohta leidus kasutatavas õpikus järgmine reegel: "Lühike b, d, g märgitakse b, d, g-ga (kabi), pikk b, d, g märgitakse p, t, k-ga (kapi), ülipikk b, d, g märgitakse pp, tt, kk-ga (kappi)." Vaatamata seletustele ja harjutustele ei kadunud lootusetuse ja osavõtmatus ilme õpilaste nägudelt. Üks neist ütles, et tema ei saa aru sellest ja teine, et eesti keel on hirmus keeruline ... Asja ehk tegi raskeks reegli sõnastus õpikus (III-IV kl.); mispärast "pehme b" vahel märgitakse "kõva p-ga"? Näitena toodud "kabi" ja "kapi, kappi" on ju erisõnad. "See kapp", "selle kapi" ja "seda kappi" on kergesti taibatav, mitte aga "kabi", "kapi" ja "kappi" ...

Ma sain küsimusest üle lihtsa praktilise seletusega, et eesti keeles tuleb sõnu nii hääldada, nagu nad on kirjas märgitud. Inglise keeles aga tuleb iga sõna hääldamist ja kirjas märkimist õppida. Eesti keel on seetõttu inglise keelest palju kergem. Aga ka huvitavam, sest kui üldreeglist on erandeid, siis valitseb neis reeglipärasus. Nii on üksikuid sõnu, mille kirjas

märkimine on sama, ent hääldamine veidi erinev: "hall" hobune, "halli" hobuse, aga "hall" on külm, "halla" on täna hommikul. Ka on sõnu, mida tuleb hääldada, nagu oleks neis kolm konsonanti või vokaali: "linna" värav, ma lähen "linna". Ent need jäävad lugemisel ja harjutustel meelde. Võõrkeelte grammatikais on sageli reegleist erinevaid sõnu, mis tulevad meeles pidada, aga on iseloomulik, et ennemini jäävad meelde sõnad kui abstraktne reegel. Keel tuleb enne praktiliselt soravalt omandada, küll siis kujuneb ka arusaamine sellest, mispärast keeleteadlased sõnu liigitavad esmavälte-listeks, astmevahelduslikeks jne. Õpilaste ilmed muutusid märksa rõõmsa- maiks.

Mind huvitas, kuidas suhtub kõne all olevasse probleemi kaasmaalane, kel- lel täiskasvanuna on õnne olnud lõpetada eesti gümnaasiumi paguluses, oman- dada asukohamaa ülikoolis fil. kandidaadi kraadi ja kes on tunnustatud kir- janik. Ta kirjutas mulle muude hulgas: "Teie märkused keelereeglite kohta on tabavad. Sellises praktilises keeleõpikus, nagu Teil on kasutada, on nende esitamine ilmselt ülearune. Vastavaid reegleid võiks käsitada ühen- duses foneetikaga alles ülikooli tasemel, kus see pakub teoreetilist huvi. Madalamate koolide jaoks määratud õpikuis tekitab see asjatut segadust ja ülearust koormust ...". Üks kindel praktiline seisukoht! Minu kui võhiku arusaamise järgi pole eesti vanema põlve haritlastel ja kirjameestel, kes oma hariduse on saanud võõrkeelsetes (vene) koolides, vist küll põhjust piinlikkust tunda, et nad eesti keele sõnaväldete ja astmevahelduse reegleid ehk ei tunne. Neil, ja ka minutaolisel, on truu abimees: Eesti õigekeelsuse sõnaraamat. See peaks leiduma ka eesti kooli õpperaamatute hulgas ja selle kasutamist tuleks õpetada. Õpilased harjuksid sellega ruttu, sest nende õpperaamatute hulka Ameerika koolis kuulub sõnastik (Webster j.t.) endast- mõistetavalt.

Käänamise juurde minnes oli õpilaste jahmatus suur: eesti keeles on tervelt 14 käänat, milline hirmus keeruline keel! Ma seletasin, tundes näiteid, et

eesti keel on ometi lihtsam ja kergem inglise keelest. Meie keeles puuduvad inglise keeles esinevad arvukad prepositsioonid, mis sõnadele annavad erinevaid ja vahel üllatuslikke tähendusi. Eesti keeles asendavad neid kindlad ja reeglipärased käändelõpud. Ja ei ole vaja teada ja õppida enam kui peakäänded, eriti omastav ja osastav, millede abil on teisi käändeid kerge tuletada. Valmistasin õpilastele harjutuslehti käänete nimetuste ja küsimustega, et säästa harjutusteks enam aega. Alustasime harjutustega küll käänamise osas, kuna pööramiseni me ei jõudnud, sest kevad jõudis kätte. Õpilased ehk said teatud pildi eesti keelest, mis neil seni puudus. Sellele aitas kaasa seletus ja näited, et eesti keeles käändub terve rida sõnu ühte viisi ja et sääraseid sõnagruppe pole palju. Kui tüüpsõna teada, on käänamine ja pööramine lihtne. Kui on teada, et "summa" kuulub samasse käändegrühma, kuhu kuulub sõna "härra", siis ei saa käänata "summaist" ja "summe", nagu vahel tehakse, nagu ei saa käänata "härreist" ja "härre", vaid õige on "summadest" ja "härredest". Nende ridade kirjutaja aitas end gümnaasiumist läbi käänderühmade omandamise najal. Sarnase hääldamisega kuid erineva transkriptsiooniga sõnagruppide õpetamisega algabki inglise keele õpetamine Ameerika koolides, seega on see viis tuttav ka eesti noortele. Kui mu õpilased nägid, et eesti keel on lihtne ja huvitav, siis ei suutnud üks neist hoiduda lausumast: "That's nice!"

Minul on kujunenud veendumus, et eesti koolide (ka täienduskoolideks nimetatud) jaoks on hädasti vaja eriõpikuid, kus keel on tehtud huvitavaks, ühes metoodiliste juhistega. Ja, nagu juba eespool kirjutatud, neisse koolidesse tuleb tuua (Väike) õigekeelsuse sõnaraamat.

Ehk oleks huvitav juurde lisada praktilisi kogemusi, kuidas elustada huvi eesti keele kirjandite suhtes. Need ei taha ju kuidagi valmida, küll puudub aeg, küll töö ununeb. Ja omavahelises kirjavahetuses kasutatakse enamasti inglise keelt... Millal kirjutab siis eesti noor oma emakeeles? Kohalik

ajakiri "Baltimore'i Eesti Organisatsioonide Bülletään" (ilmub kord kuus, mimeografeeritult) on avanud Baltimore'i Eesti Kooli õpilastele oma vee-
rud. Ajakirjas leidub üks lehekülg (kui vaja, ehk ka enam...) noortele.
Ja nüüd noored aina kirjutavad, küll proosas, küll isegi seotud kõnes. Tahab
ju iga õpilane näha ajakirja veergudel o m i ridu. Ajakirjast on neid
sattunud ka New Yorgi "Vaba Eesti Sõna" noorte osa veergudele. Seni on olnud
kirjandeid kooli vanima, X õppeaasta (vanus 15 aastat) õpilastelt, mitmesu-
gustele teemadele, nagu "Nägin jänest", "Meie klassiruum", "Jänese pesa" jne,
aga ka luuletusi, nagu "Kui päike kaob", "Sõbralik päike" j.t. On aga valmi-
mas ka nooremate õppeaastate õpilaste kirjandeid. Ajakirja toimetaja (kel-
leks on praegu üks kooli õppejõude) hoolitseb terve "kaastöö" korrektuuri
eest. Tehtud parandustele juhitakse õpilaste tähelepanu.

Meie töö nõuab palju armastust ja ennastsalgavat vaeva! Ainsaks tasuks
selle eest on - töötulemused!

Aleksander J. Leinjärv

Baltimore'i Eesti Kooli õppejõud.

Baltimore,
aprill 1967